

Munich Personal RePEc Archive

The social insurance agent as a subject of social insurance law

,

(New Bulgarian University - Sofia)

2013

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/107166/>
MPRA Paper No. 107166, posted 16 Apr 2021 04:47 UTC

ОСИГУРИТЕЛНИЯТ ПОСРЕДНИК КАТО СУБЕКТ НА ОСИГУРИТЕЛНОТО ПРАВО

Ивайло Стайков*

Резюме

Предмет на научното изследване е правното положение на осигурителния посредник като субект на осигурителното право. Посочени са неговите правни белези, като е отграничен от страните на осигурителните правоотношения. Разгледана е ролята на различните осигурителни посредници за провеждането на държавното обществено осигуряване (осигурителна каса, Националната агенция за приходите, пощенска станция, банка, изпълнител на дейността по профилактика и рехабилитация) и на допълнителното социално осигуряване (банка-попечител, инвестиционен посредник, инвестиционен консултант, осигурителен посредник).

I. Въпросът за субектите на осигурителните правоотношения (в общественото осигуряване и в здравното осигуряване) е изследван в българската осигурителноправна литература¹. По-малко внимание се обръща на някои правни субекти, чиято дейност е правно регламентирана и които по един или друг начин участват в провеждането на общественото осигуряване. Предмет на научното изследване е правното положение на осигурителния посредник като субект на осигурителното право, като акцентът е поставен върху неговата роля в държавното обществено осигуряване (ДОО) и в допълнителното социално осигуряване (ДСО).

II. В своя курс по осигурително право проф. В. Мръчков дава следното определение за субектите на осигурителните правоотношения – „физически или юридически лица – носители на осигурителни права и задължения, които участват в осъществяването на осигуряването”². Финалният израз „които участват в осъществяването на осигуряването” следва да се приеме като неточен, защото извън субектите на осигурителните правоотношения има и други правни субекти, които

---

* Доцент по трудово право и обществено осигуряване в Нов български университет, доктор по право.

¹ **Кацаров, Ив.** Обществено осигуряване на работниците и служителите. С.: Наука и изкуство, 1957, с. 139-156; **Радоилски, Л.** Трудово право на Народна република България. С.: Наука и изкуство, 1957, с. 654-659, 660, 668-675; **Йосифов, Н.** Осигурително право. С.: Албатрос, 1997, с. 74-89; **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. С.: Сиби, 2010, с. 95-101, 118-131, 454-460; **Средкова, Кр.** Осигурително право. 4. изд. С.: Сиби, 2012, с. 209-321, 634-540.

² **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 95.

участват в осъществяването на осигуряването, но не са субекти на осигурителни правоотношения. Ясно следва да се направи разграничение между понятията „субект на осигурителното право” и „субект на осигурително правоотношение”. Първото понятие е по-широко в съдържателно отношение от второто. Всеки субект на осигурително правоотношение е и субект на осигурителното право, но не всеки субект на осигурителното право е субект на някакво осигурително правоотношение.

Субект на осигурителното право е всеки правен субект, който по някакъв начин участва в провеждането (осъществяването) на общественото осигуряване.

1. Пример в това отношение може да се даде с българската държава. Тя не е субект на осигурително правоотношение (освен ако не се приеме тезата, че държавата в лицето на свой държавен орган е осигурител на държавните служители³), но е субект на осигурителното право. Тя е такъв субект, защото нейната роля в провеждането на общественото осигуряване е немалка. Чрез своите държавни органи тя не само създава осигурителноправни норми (държавните източници на обективното осигурително право), но и има определена функция в много конкретни измерения от провеждането на общественото осигуряване. Министърът на труда и социалната политика разработва, координира и провежда държавната политика по ДОО (чл. 32 КСО). Народното събрание избира управителя и подуправителя на НОИ (чл. 37, ал. 1 КСО), а представители на държавата, определени от Министерския съвет, участват в състава на надзорния съвет на НОИ (чл. 35, ал. 1 КСО), като така индиректно се влияе върху управлението на осигурителния орган в ДОО, а оттам и върху цялостното провеждане на ДОО. Народното събрание приема Закона за бюджета на ДОО, както и приема неговото изпълнение (чл. 19, ал. 1 и чл. 31 КСО). Участието на държавата в осъществяването на допълнителното социално осигуряване се изразява в надзора, който упражнява Комисията за финансов надзор (КФН) и един от нейните заместник-председатели, при лицензирането и при дейността на осигурителните дружества при различните форми на ДСО⁴. По своеобразен, но твърде осезателен начин държавата участва в

---

³ Вж. така **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 129; **Средкова, Кр.** Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 250-251. При приемане на тезата, че държавата е осигурител на някои категории осигурени лица, следва ясно да се разграничават различните правни качества на държавата в осигурителното право – кога тя е субект на осигурително правоотношение с осигурителния орган като осигурител, и кога е само субект на осигурителното право с ясно регламентирано от закона специфично правно положение.

⁴ Проф. В. Мръчков разглежда участието на държавата в провеждането на общественото осигуряване като един от основните принципи на действащото българско осигурително право – принципът на държавно управление и надзор (**Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 62-63). В курса по осигурително право на проф. Кр. Средкова (Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 112-120) няма изведен такъв основен принцип.

провеждането на общественото осигуряване и в качеството си на един от участниците в тристранното сътрудничество като едно от измерения на социалния диалог в регулирането и управлението на националната осигурителна система⁵. И не на последно място качеството на българската държава като субект на осигурителното право произтича пряко от изискването на абз. 5 от преамбюла на българската Конституция държавата да бъде социална⁶.

2. Друг правен субект, който е субект на осигурителното право в разгледания смисъл, но не е субект на осигурително правоотношение, е осигурителният посредник. Понятието „осигурителен посредник” е обобщаващо, като в него се включва всеки правен субект, който по някакъв начин участва в провеждането (осъществяването) на общественото осигуряване. Той посредничи между субектите на осигурителните правоотношения и по този начин спомага за реализацията на самите осигурителни правоотношения. Посредничеството се отнася както по отношение упражняването на субективни осигурителни права, така и по отношение на изпълнението на юридически задължения. В някои хипотези осигурителният посредник не посредничи пряко при реализацията на осигурително правоотношение, а само по отношение на дейността на една от страните му – осигурителния орган. Но независимо от това и в тези случаи е налице посредничество, доколкото правната уредба е създадена с цел максимална защита на правата и интересите на осигурените лица.

Правоотношението, което се създава при разглежданото посредничество по своята правна същност не е осигурително правоотношение. Страни по това правоотношение са осигурителния посредник и друг субект на осигурителното право, който е субект на осигурително правоотношение. Най-често това е осигурителният орган. Затова осигурителният посредник няма субективни осигурителни права и/или юридически задължения от осигурителноправно естество. Предметът на това специфично правоотношение е посредничество при провеждането (осъществяването) на общественото осигуряване.

Осигурителните посредници в ДОО и в ДСО имат различна правно-организационна форма, различни юридически характеристики, различни конкретни функции при провеждането на съответната форма на обществено осигуряване. При анализа на позитивноправната уредба е

---

⁵ Социалният диалог при управлението на осигурителната система е един от основните правни принципи на осигурителното право, който не само изрично е регламентиран като такъв в закона по отношение на ДОО (чл. 3, т. 4 КСО), но се признава единодушно и от осигурителноправната наука. Вж. **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 63-64; **Средкова, Кр.** Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 120.

⁶ За социалната държава и осигурителното право вж. **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 47-49.

видно видовото многообразие на осигурителните посредници в ДОО и в ДСО.

Повечето осигурителни посредници в ДОО са частноправни субекти (осигурителна каса, пощенска станция като териториално поделение на „Български пощи“ ЕАД, банка, изпълнител на дейността по профилактика и рехабилитация). Националната агенция за приходите е държавен орган в държавния апарат на изпълнително-разпоредителната държавна власт. По правило осигурителният посредник е правен субект от категорията на юридическите лица, но осигурителната каса е неперсонифицирано правно образование. Има осигурителни посредници, които участват в провеждането само на краткосрочното ДОО (изпълнител на дейността по профилактика и рехабилитация), и такива, които имат функции както в краткосрочното, така и в дългосрочното (пенсионното) ДОО (напр. банка, чрез която се изплащат паричните обезщетения при временна неработоспособност, трудоустрояване, майчинство, както и за безработица, но е възможно изплащане и на пенсии и добавките към тях). Дейността на някои осигурителни посредници е свързана с осигурителното натрупване (набирането на средства в осигурителните фондове чрез задължителни осигурителни вноски), а на други – с осигурителното потребление (изплащане на различни видове осигурителни обезпечения по краткосрочното и по дългосрочното ДОО).

Осигурителният посредник като субект на осигурителното право има определена от правния ред отраслова правосубектност. Един правен субект придобива статута на осигурителен посредник в ДОО тогава, когато бъде уреден от правната норма като такъв. Правомощията на осигурителните посредници в ДОО по правило и в преобладаващия брой хипотези произтичат пряко по силата на закона (*ex lege*). Единствено при изпълнителя на дейността по профилактика и рехабилитация това правно качество възниква по силата на сложен смесен фактически състав – индивидуален административен акт (решение на управителя на НОИ) и облигационен договор.

В допълнителното социално осигуряване, освен нормативната уредба на осигурителния посредник, отделни аспекти от негова дейност при осъществяване на осигуряването се уреждат и в облигационен договор. При банката-попечител, инвестиционния посредник и инвестиционния консултант като осигурителни посредници в допълнителното пенсионно осигуряване има тази правна особеност, че те не посредничат между страните по осигурително правоотношение, а по отношение дейността на само една от страните – на осигурителния орган

(пензионноосигурителното дружество)⁷. Но въпреки това дейността им е пряко свързана със защита на правата и интересите на осигурените лица.

Правното качество „осигурителен посредник“ е вторично и се наслажда върху някакво друго първично правно качество. Така осигурителният посредник е правен субект с многоотраслова правосубектност, като в случая ни интересува неговата осигурителноправна правосубектност. От това принципно положение има едно единствено изключение – това е осигурителната каса. Тя е субект само и единствено на осигурителното право и затова това правно качество за нея е първично⁸.

В следващите редове ще се направи правна характеристика на различните осигурителни посредници, които имат правна уредба в действащото позитивно право.

III. Осигурителни посредници в държавното обществено осигуряване.

Осигурителна каса

Правната фигура на осигурителната каса е създадена за първи път с чл. 11 от Наредбата за общественото осигуряване на лицата, упражняващи свободна професия или търговия или работещи без трудово правоотношение (обн., ДВ, бр. 58 от 17.07.1992 г., изм. и доп., отм., бр. 21 от 17.03.2000 г., в сила от 01.01.2000 г.). Още с приемането на този подзаконов нормативен акт се допуска правната грешка относно правната природа на осигурителната каса. В разпоредбата е посочено, че определени осигурени лица могат да образуват осигурителни каси за провеждане на осигуряването, които се регистрират в районните управления „Социално осигуряване“ като осигурители. От една страна ясно е посочена ролята на осигурителната каса – „провеждане на осигуряването“, без да се казва какво се разбира под това, а от друга страна самият нормотворец еднозначно определя осигурителната каса

---

⁷ По силата на пряко препращащата правна норма на чл. 123н КСО разпоредбите относно договора с банка-попечител и с лицата по чл. 123в КСО (инвестиционен посредник и инвестиционен консултант) се прилагат и за дейността на осигурителните дружества за безработица и/или професионална квалификация и за създадените и управлявани от тях осигурителни фондове. Следователно въпросите за тези три осигурителни посредника са общи за всички видове ДСО. В настоящото изложение се поставя акцент и проблемите се анализират в материята на допълнителното пенсионно осигуряване.

⁸ Може да се постави въпросът дали и за осигурителния посредник по чл. 123г КСО в допълнителното пенсионно осигуряване това правно качество не е първично. Законът урежда две хипотези, при които съответното лице не може да бъде осигурителен посредник – да не е извършвало или извършва охранителна или сходна на нея дейност, както забраната работодател да бъде осигурителен посредник по отношение на своите работници и служители (чл. 123г, ал. 4 и 5 КСО). Няма забрана осигурителният посредник да извършва и друга търговска дейност, напр. застрахователно посредничество. Следователно може да се приеме, че правното качество „осигурителен посредник“ и в този случай е вторично и възниква при сключване на договор с пенсионноосигурително дружество.

като осигурител на своите членове. Необходимо е да се отбележи, че до 2000 г. осигурителната каса няма правна регламентация на законово ниво (в Закона за фонд „Обществено осигуряване“ от 1995 г. (отм.), нито в Дял III от Кодекса на труда от 1951 г. (отм.), където се съдържаеше по същество правната уредба на ДОО). Правната уредба в цитираната наредба беше първична.

С приемането на КСО (с първоначално наименование КЗОО) в края на 1999 г. правната фигура на осигурителната каса се запази, като вече има значително по-разгърната позитивноправна уредба. Към днешна дата тази правна уредба се съдържа в чл. 8 КСО и в Наредбата за осигурителните каси (НОК), приета с ПМС № 89 от 2001 г. (обн., ДВ, бр. 37 от 2001 г., изм. и доп.). Видно е, че правната уредба е многостепенна – закон и подзаконов нормативен акт.

Съгласно чл. 3, ал. 1 НОК осигурителните каси действат като осигурител за своите членове – самоосигуряващи се лица, и за наетите от членове на касата лица – по трудово или без трудово правоотношение. Отново въпросната правна грешка се повтаря в подзаконовата правна уредба, като особеността е тази, че вече в нормативен акт с ранг на закон ясно е посочено кой е осигурител – чл. 5 КСО. В чл. 8 КСО, където се съдържа законовата уредба на осигурителната каса, не е посочено, че тя е осигурител. Налице е противоречие между разпоредба на подзаконов нормативен акт с разпоредба на закон относно определянето на правната природа на осигурителната каса. Необходима е промяна на разпоредбата на чл. 3, ал. 1 НОК като посочената правна грешка бъде отстранена.

Именно правната грешка в позитивноправната уредба (и преди и след приемането на КСО) доведе до нейното възприемане в правоприлагането и в правната наука. Изказано е становището, че осигурителната каса е „орган за провеждане на задължителното ДОО на определен кръг осигурени лица“, без да се посочва правната същност и правната характеристика на този правен субект⁹. Във второто издание на курса си по осигурително право проф. В. Мръчков приемаше, че осигурителната каса е осигурител¹⁰. В решение № 7110 от 16.07.2002 г. на ВАС, I-во отд. по адм. дело № 4575 от 2001 г. се излагат аргументи, че осигурителната каса не е осигурител при действието на правната уредба преди приемането на КСО. В правната литература е застъпена и тезата, че осигурителната каса е осигурителен представител и на двете страни по съответните осигурителни правоотношения – осигурено лице (член на

---

⁹ Вж. Мръчков, В. – В: *Мръчков, В., А. Василев, И. Шотлеков, Е. Мингов*. Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: Труд и право, 2000, с. 54.

¹⁰ Вж. Мръчков, В. Осигурително право. 2. изд. С.: Сиби, 2001, с. 134. Впоследствие авторът се присъедини към тезата, че осигурителната каса е посредник. – Мръчков, В. Осигурително право. 5. изд. С.: Сиби, 2010, с. 130.

касата) или осигурител и осигурителния орган¹¹. С течение на времето се наложи становището, че осигурителната каса е осигурителен посредник между самоосигуряващите се лица и осигурителите, от една страна, и осигурителния орган, от друга, който събира осигурителните вноски и ги внася чрез НАП в съответните осигурителни фондове на НОИ¹².

Правомощията на осигурителната каса като осигурителен посредник в ДОО произтичат *ex lege*. Те са изчерпателно уредени в чл. 8, ал. 1 и 2 КСО и в чл. 8 НОК. Осигурителната каса е осигурителен посредник при реализацията на осигурителното правоотношение между осигурителите (самоосигуряващите се лица) и осигурителния орган. Нейната посредническа дейност е свързана с осигурителното натрупване (набирането на средства в осигурителните фондове чрез задължителни осигурителни вноски). Това е единственият осигурителен посредник, за който това правно качество е първично и тя е субект само на осигурителното право.

Националната агенция за приходите

С влизането в сила на 1 януари 2006 г. на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс (обн., ДВ, бр. 105 от 29.12.2005 г., изм. и доп.) на НАП се възложи като компетентност събирането на задължителните осигурителни вноски за ДОО и за ДЗПО. Националната агенция за приходите не е осигурителен орган, а е само осигурителен посредник между осигурителя и осигурителния орган. Осигурителните вноски постъпват в патримониума на осигурителния орган, а не в патримониума на НАП. Националната агенция за приходите също така не управлява набраните по набирателните сметки средства, а само ги превежда на осигурителния орган. Тя не дължи никакви осигурителни плащания на осигурените лица, а това е определящ белег на осигурителния орган¹³.

Правомощията на НАП в материята на провеждането на ДОО и ДЗПО произтичат *ex lege*, като това в случая е пряко следствие от положението, че НАП е държавен орган, част от държавния апарат на изпълнително-разпоредителната държавна власт.

Пощенска станция

Съгласно чл. 50, ал. 1 и чл. 51-63 от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС) пенсиите и добавките към тях по ДОО се изплащат чрез пощенските станции в страната. Пощенските станции са териториални поделения (част от пощенската мрежа) на търговското

¹¹ Филипова, Т. Правен режим на осигурителната каса. – Правна мисъл, 2003, № 4, с. 30.

¹² Социално осигуряване 2007. Под редакцията на Й. Христосков. С.: Труд и право, 2007, с. 676-679; Средкова, Кр. Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 254 и с. 267; Мръчков, В. Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 130.

¹³ Така и Средкова, Кр. Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 269-270.

дружество „Български пощи“ ЕАД, което по силата на закона (чл. 24, ал. 1 от Закона за пощенските услуги) има статута на основен пощенски оператор в страната. В правната литература е посочено, че пощенските станции действат като представител на осигурителния орган, т.е. на НОИ¹⁴. Дейността на пощенските станции при провеждането на ДОО не е изградена върху идеята на представителството. Няма упълномощаване (договорно представителство), нито може да се говори за законно представителство. Пощенската станция (дори е по-правилно търговското дружество „Български пощи“ ЕАД чрез своята пощенска мрежа) е осигурителен посредник между пенсионния орган и пенсионера при реализацията на пенсионното правоотношение (специфично осигурително правоотношение в дългосрочното ДОО). Правното качество на осигурителен посредник за пощенската станция възниква *ex lege*. Правомощията на пощенската станция като осигурителен посредник в дългосрочното (пенсионно) ДОО са изрично уредени в нормативен акт.

Пощенските станции са осигурителен посредник и при реализацията на осигурителното правоотношение между осигурител и осигурителен орган и в една частна хипотеза, уредена в чл. 7, ал. 10 КСО. Осигурителите, които нямат банкова сметка, внасят осигурителните вноски в брой в банките и в пощенските клонове и станции по съответната сметка на ДОО и на ДЗПО.

Банка

Търговските банки също участват в провеждането на ДОО в качеството им на осигурителен посредник. Тяхното правно качество на осигурителен посредник в ДОО разкрива някои особености в различните хипотези.

Съгласно чл. 29, ал. 1 КСО банките, обслужващи сметките на НОИ, се определят от Министерството на финансите и Българската народна банка. От определените от Българската народна банка и Министерството на финансите банки надзорният съвет на НОИ избира банките, които имат право да обслужват сметките на НОИ. В случая банките нямат пряко участие в реализацията на каквото и да било осигурително правоотношение. Банката действа като юридическо лице, което извършва публично привличане на влогове или други възстановими средства и предоставя кредити или друго финансиране за своя сметка и

---

¹⁴ Така **Средкова, Кр.** Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 268. Проф. Кр. Средкова посочва също, че в осъществяването на общественото осигуряване участват и лицензирани пощенски оператори. По силата на съответните разпоредби от НПОС това се отнася само и единствено за пощенските станции, които са териториални поделения на основния пощенски оператор „Български пощи“ ЕАД, но не и за други лицензирани пощенски оператори. Вярно е, че това не е уредено по най-удачния начин в НПОС, поради което е необходимо съответно прередактиране на разпоредбата на чл. 50, ал. 1 от този подзаконов нормативен акт.

на собствен риск (чл. 2, ал. 1 от Закона за кредитните институции). Въпреки това може да се приеме, че и в тази хипотеза банката е осигурителен посредник в ДОО. Особеността в случая по отношение на правното положение на банките като осигурителен посредник е, че те не посредничат между страните по осигурително правоотношение, а по отношение дейността на само една от страните – на осигурителния орган в ДОО – НОИ¹⁵. Осигурителният закон е създал една правна гаранция за надеждността на съхранението на паричните средства на осигурителния орган, като е посочил начина, по който се определя банковото обслужване на НОИ. Макар и косвено банките посредничат при провеждането на ДОО, доколкото надеждното съхранение на паричните средства по фондовете на осигурителния орган е една от гаранциите за финансовата стабилност на цялата осигурителна система, а това несъмнено има пряко отношение към реалността на правата и интересите на осигурените лица.

Банките са осигурителен посредник при реализацията на осигурителното правоотношение между осигурител и осигурителен орган, като участват в набирането на средства по съответните фондове на НОИ. Осигурителните вноски за ДОО и за ДЗПО се внасят чрез банките чрез прехвърляне от собствената сметка по съответната сметка на компетентната териториална дирекция на НАП (чл. 7, ал. 7 и 8 КСО). Осигурителите, които нямат банкова сметка, внасят осигурителните вноски в брой в банките по съответната сметка на ДОО и на ДЗПО (чл. 7, ал. 10 КСО). Особеност в правната уредба на банките в качеството им на осигурителен посредник при набиране на средствата по ДОО е, че при неизпълнение на възложените им от закона правни задължения е предвидена имуществена санкция като вид административнонаказателна и финансовоправна санкция (чл. 111 КСО).

Банките са осигурителен посредник в краткосрочното ДОО при изплащането на паричните обезщетения за временна неработоспособност, трудоустрояване, бременност и раждане и за отглеждане на малко дете, обезщетението за безработица, както и осигурителните помощи по ДОО. Съгласно чл. 40, ал. 3, изр. първо КСО и чл. 54ж, ал. 3 КСО този вид осигурителни обезпечения по краткосрочното ДОО се изплащат от НОИ на осигурените лица по декларирана от тях лична банкова сметка¹⁶. Като осигурителен посредник в случая банките посредничат за реализацията на

---

¹⁵ Такава особеност в правното положение на осигурителния посредник има и при ДСО при банката-попечител, инвестиционния посредник и инвестиционния консултант, които ще се разгледат по-долу в текста.

¹⁶ До края на 2008 г. паричните обезщетения за безработица се изплащаха от ТП на НОИ чрез пощенските станции в страната по постоянния адрес на безработното лице (вж. старата редакция на чл. 11 от Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица).

осигурителното правоотношение между осигурителен орган и осигурено лице във фазата му на осигурително потребление.

Банките участват като осигурителен посредник и в дългосрочното (пенсионно) ДОО, защото чрез тях също могат да се изплащат пенсии и добавките към тях (чл. 50, ал. 1 НПОС). По писмено заявление на пенсионера до ТП на НОИ, което изплаща пенсията му, тя се превежда по разплащателна или спестовна безсрочна лична сметка в посочена от него банка (чл. 67, ал. 1 НПОС). В тази хипотеза банката е осигурителен посредник между пенсионния орган и пенсионера при осъществяването на пенсионното правоотношение.

В правната литература е посочено, че банките, подобно на пощенските станции, действат от името и за сметка на осигурителния орган, т.е. като негов представител¹⁷. По-горе вече се направиха възражения срещу тази теза. Тук следва да се допълни, че при набирането на средствата по фондовете на НОИ и тези по ДЗПО, банката не е представител, нито на осигурителя, който внася осигурителните вноски, нито на НАП, който ги събира, нито на осигурителния орган (НОИ, респ. осигурително дружество за ДЗПО), в чийто патримониум постъпват като приход осигурителните вноски. Банката е осигурителен посредник. Всъщност реализацията на осигурителното правоотношение между осигурителя (самоосигуряващото се лице) и осигурителния орган по действащото законодателство се осъществява чрез участието на два осигурителни посредника – банка и НАП.

Правното качество на осигурителен посредник за банката възниква *ex lege*. Правомощията и юридическите задължения на банката като осигурителен посредник при реализацията на осигурителното правоотношение между осигурителя (самоосигуряващото се лице) и осигурителния орган, като и тези при изплащане на съответните осигурителни обезпечения по краткосрочното и дългосрочното (пенсионно) ДОО са изрично уредени в нормативен акт¹⁸.

Изпълнител на дейността по профилактика и рехабилитация

Съгласно чл. 13в, ал. 4 КСО дейността по профилактика и рехабилитация на осигурените лица се извършва от юридически лица, определени чрез избор по съответна процедура. Законовата разпоредба е

¹⁷ Така Средкова, Кр. Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 268.

¹⁸ Правата и задълженията на банката като осигурителен посредник не трябва да се смесват с правата и задълженията ѝ в нейното първично правно качество на банка като акционерно търговско дружество и финансова институция. Договорните отношения между банката и осигурителя (самоосигуряващото се лице) и банката и осигуреното лице (пенсионер) стоят на различна плоскост от осигурителното посредничество. Друг е въпросът, че поради императивния характер на изискването задължителните осигурителни вноски да се внасят по банков път, както и осигурителните обезпечения да се получават по декларирана банкова сметка, осигурителите и осигурените лица на практика са задължени да открият банкова сметка, т.е. да имат договорни отношения с банка.

лаконична, като при това не е редактирана по най-добрия начин. В нея се съдържа и законова делегация за приемане на подзаконов нормативен акт – наредба – от надзорния съвет на НОИ. Това е една от хипотезите на възложена от закона нормотворческа компетентност на надзорния съвет на НОИ. Въз основа на законовата делегация е приета Наредба № 1 от 13.02.2007 г. за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация (обн., ДВ, бр. 17 от 23.02.2007 г., изм. и доп.). В подзаконовия нормативен акт се съдържа по същество правната уредба на изпълнителите на дейността по профилактика и рехабилитация (чл. 18-30).

Изпълнителят на дейността по профилактика и рехабилитация има правното качество на осигурителен посредник в краткосрочното ДОО при реализацията на осигурителното правоотношение между осигурителен орган и осигурено лице във фазата му след настъпил осигурителен случай¹⁹. Правното качество на осигурителен посредник възниква от сложен смесен фактически състав. Първият елемент е решение на управителя на НОИ за обявяване на избраните юридически лица-изпълнители на дейността по профилактика и рехабилитация, което по правната си същност е индивидуален административен акт по смисъла на чл. 21, ал. 1 АПК (арг. и от чл. 28, ал. 3 от Наредбата). Вторият елемент от фактическия състав е облигационен договор (чл. 29 от Наредбата). Най-характерната особеност на този договор е неговия срочен характер – той се сключва за срок до 31 декември на всяка календарна година. Именно от този сложен фактически състав възникват и правомощията на изпълнителя на дейността по профилактика и рехабилитация като осигурителен посредник. Това е съществена особеност, която го отличава от всички останали осигурителни посредници в ДОО²⁰.

IV. Осигурителни посредници в допълнителното социално осигуряване.

Банка-попечител

---

¹⁹ За същността на помощите за осъществяване на профилактика и рехабилитация вж. **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. изд. Цит. съч., с. 264; **Средкова, Кр.** Осигурително право. 4. изд. Цит. съч., с. 378-382.

²⁰ Съгласно § 10 ПЗР на ЗБДОО/2010 г. дейността по профилактика и рехабилитация за 2010 г. се извършва само от дружества, в които едноличен собственик на капитала е НОИ. Това положение се установи като трайна практика и за следващите години, като се предвиди тази дейност да може да се извършва и от специализирани болници и други лечебни заведения, които извършват дейности по рехабилитация (вж. § 6 ПЗР на ЗБДОО/2011 г. и § 5 ПЗР на ЗБДОО/2012 г.). По този начин с преходни правила в бюджетния закон, които обаче придобиват траен характер, на практика се обезмисля (дори дерегира) същностната правна уредба на изпълнителите на дейността по профилактика и рехабилитация в КСО и наредбата. Следва да се помисли дали не трябва да се измени принципно нормативната уредба, а не да се използва този недобър вариант на законодателна техника.

Съгласно чл. 123а, ал. 1 КСО всички активи на фонд за допълнително пенсионно осигуряване (ФДПО) се съхраняват в една банка-попечител на базата на сключен договор за попечителски услуги между пенсионноосигурителното дружество, управляващо фонда, и банката-попечител. Банката-попечител е осигурителен посредник при провеждането на допълнителното пенсионно осигуряване. Ролята на този осигурителен посредник е да съхранява всички финансови и нефинансови активи на ФДПО. Правната цел на законодателното решение е свързано с надеждността и сигурността във връзка със съхранението, управлението и инвестирането на активите на ФДПО, управляван от пенсионноосигурително дружество. Всички парични средства на ФДПО постъпват в банката-попечител, а впоследствие тя извършва финансови операции с паричните средства и с наличните и безналичните ценни книжа, вкл. и инвестиционна дейност (чл. 123а, ал. 5-7 КСО).

Правното качество „осигурителен посредник“ е вторично правно качество за банката. Тя става попечител на ФДЗПО и на ФДДПО, при наличието на две предпоставки, които са елементите от сложния фактически състав, от който възниква вторичното ѝ правно качество.

На първо място банката трябва да бъде включена в нарочния списък, който се утвърждава от БНБ съгласувано с КФН (чл. 123б, ал. 12 КСО). Условието и реда за включване и изключване на банките в този специален списък са уредени в Наредба № 36 от 22.01.2004 г. за банките-попечители по Кодекса за социално осигуряване (обн., ДВ, бр. 11 от 10.02.2004 г., изм. и доп.). Включването в списъка става със заповед, издадена от подуправителя на БНБ, ръководещ управление "Банков надзор", въз основа на постъпило заявление и след извършване на преценка за наличието на всички нормативни предпоставки за това. Преди издаването на заповедта се извършва съгласуване с КФН. Следователно първият елемент от сложния фактически състав е индивидуален административен акт по смисъла на чл. 21, ал. 1 АПК – заповед на подуправител на БНБ.

Вторият елемент от сложния фактически състав е договор за попечителски услуги. Страни по този договор са пенсионноосигурително дружество и банка-попечител. В чл. 123б, ал. 1 КСО е уредено минимално необходимото договорно съдържание на този договор. По своя характер това е формален, двустранен, консенсуален, възмезден и търговски договор (двете страни по договора са търговци). След сключването на този договор банката-попечител става осигурителен посредник и изпълнява ролята си на такъв при провеждането на допълнителното пенсионно осигуряване.

Пенсионноосигурителното дружество може да сключи договор за попечителски услуги само с една банка-попечител за всеки от управляваните от него ФДПО (чл. 123б, ал. 3, изр. първо КСО). Следва се принципа активите на един ФДПО да се съхраняват в една единствена банка-попечител, а не да бъдат „разхвърляни” в различни банки. При условие, че едно пенсионноосигурително дружество е учредило и управлява повече от един ФДПО, то може да има една банка-попечител за всички му фондове, или да има толкова банки-попечители, колкото са му фондовете, но отново активите на един фонд следва бъдат съхранявани в една единствена банка-попечител.

Една банка, която е в списъка на БНБ може да сключи договор за попечителски услуги с повече от едно пенсионноосигурително дружество (чл. 123б, ал. 3, изр. второ КСО). Така тази банка ще придобие правното качество на осигурителен посредник спрямо повече от едно пенсионноосигурително дружество и ще посредничи при провеждането на допълнителното пенсионно осигуряване от различни пенсионноосигурителни дружества.

При банката-попечител като осигурителен посредник в допълнителното пенсионно осигуряване има тази правна особеност, че тя не посредничи между страните по осигурително правоотношение, а по отношение дейността на само една от страните – на пенсионноосигурителното дружество като осигурителния орган. Въпреки това банката-попечител посредничи при провеждането на ДСО, доколкото правилното, надеждното и ефективно съхранение на паричните средства на ФДПО има пряко отношение към правата и интересите на осигурените в него лица.

Инвестиционен посредник и инвестиционен консултант

Дейността на пенсионноосигурителното дружество по отношение на инвестирането на парични средства на ФДПО е строго регламентирана. В закона са уредени принципите (чл. 175 и чл. 246 КСО) и инвестиционните ограничения (чл. 177-179б, чл. 251 и чл. 308 КСО) при осъществяването от пенсионноосигурителното дружество инвестиционна политика. Във връзка с тази финансова дейност, която има пряко и важно значение за ефективността и сигурността на самото допълнително пенсионно осигуряване, е предвидено пенсионноосигурителното дружество да сключва договори с инвестиционен посредник и с инвестиционен консултант. Всички сделки с ценни книжа, свързани с управлението на активите на ФДПО, с изключение на сделки извън регулиран пазар с ценни книжа по чл. 176, ал. 1, т. 1 и 11 КСО, се изпълняват от инвестиционен посредник въз основа на договор, сключен с пенсионноосигурителното дружество (чл.

123в, ал. 1 КСО). Също така пенсионноосигурителното дружество задължително сключва договор за консултации относно финансови инструменти с инвестиционен консултант (чл. 123в, ал. 4-6 КСО). Инвестиционният консултант е лице, което има право да извършва инвестиционни консултации относно ценни книжа и което отговаря на изискванията на чл. 12 от Закона за пазарите на финансови инструменти или чл. 86 от Закона за дейността на колективните инвестиционни схеми и на други предприятия за колективно инвестиране.

Разпоредбите на КСО относно сключването на договори с инвестиционен посредник и инвестиционен консултант са императивни. Пенсионноосигурителното дружество не може самостоятелно да извършва инвестиционна дейност, а само и единствено чрез посредничеството на инвестиционен посредник и/или инвестиционен консултант. Така инвестиционният посредник и инвестиционният консултант са осигурителни посредници в допълнителното пенсионно осигуряване. Особеността на тези осигурителни посредници (подобно на банката-попечител), е че те не посредничат между страните по осигурително правоотношение, а по отношение дейността на само една от страните – на осигурителния орган. Но въпреки това те посредничат при провеждането на допълнителното пенсионно осигуряване, доколкото инвестирането на средствата на ФДПО има пряко отношение към правата и интересите на осигурените лица. Най-яркото доказателство за това е, че доходът от инвестиране на средствата на ФДПО се включва при определяне на стойността на един дял в индивидуалната партида на осигуреното лице (чл. 129, ал. 7 и чл. 234, ал. 7 КСО). При добро инвестиране на средствата на ФДПО се увеличават средствата в индивидуалните партии на осигурените лица, а това в бъдеще ще доведе и до увеличаване на размера на получаваната пенсия от допълнителното пенсионно осигуряване. Размерът на пенсията се определя на основата на натрупаната сума в индивидуалната партида от направените вноски и доходите от тяхното инвестиране, намалена с таксите и удръжките, и в зависимост от продължителността на живота след пенсиониране в съответствие с биометричните таблици (чл. 131, ал. 1 и чл. 246, ал. 1-2 КСО).

Правното качество „осигурителен посредник” на инвестиционния посредник и на инвестиционния консултант възниква по силата на облигационен договор, сключен между тях и пенсионноосигурително дружество. В КСО не се съдържа правна уредба по същество на този договор, тъй като в други нормативни актове е уредена дейността по инвестиционно посредничество и инвестиционно консултиране. Правомощията на осигурителния посредник в случая ще бъдат уредени в сключения между него и пенсионноосигурителното дружество договор

за инвестиционно посредничество и договор за инвестиционно консултиране.

Необходимо е да се направи една обща бележка за банката-попечител, инвестиционния посредник и инвестиционния консултант като осигурителни посредници в допълнителното пенсионно осигуряване. Това вторично правно качество на осигурителен посредник възниква по силата на облигационен договор. Но доколкото всяко пенсионноосигурително дружество по силата на императивните правни норми трябва да има банка-попечител, инвестиционен посредник и инвестиционен консултант, може да се приеме, че и при тези осигурителни посредници това им правно качество възниква *ex lege* (по силата на закона). За разлика обаче от осигурителните посредници в ДОО, при тези три осигурителни посредника в допълнителното пенсионно осигуряване, правомощията им, освен че някои от тях са уредени в закона, другите се договарят и в сключен с пенсионноосигурителното дружество договор.

Осигурителен посредник по чл. 123г КСО

Това е единственият осигурителен посредник в осигурителното право (в частта на общественото осигуряване), който самият закон определя и наименува именно като такъв. Наименованието на правния субект е легално установено и предполага и определянето на неговата правна същност. В чл. 123г КСО се съдържа правната уредба на договора с осигурителен посредник, но от тази разпоредба могат да се извлекат и правните белези на осигурителния посредник като правен субект²¹.

Осигурителният посредник по чл. 123г КСО може да бъде физическо лице или юридическо лице. Няма изискване осигурителният посредник да има търговско качество. Когато осигурителният посредник е юридическо лице, то упълномощава физически лица да извършват посредническата дейност. Посредничеството при осъществяването на допълнителното пенсионно осигуряване се осъществява чрез сключване на осигурителни договори и/или приемане на заявления за допълнително пенсионно осигуряване от името и за сметка на пенсионноосигурителното дружество, както и възможността да се извършват други дейности по допълнително пенсионно осигуряване съгласно сключения с дружеството договор. Осигурителният посредник – физическо лице, както и лицата, упълномощени от осигурителни посредници – юридически лица, не могат да работят за повече от едно пенсионноосигурително дружество (чл. 123г, ал. 6 КСО). Целта на това

---

²¹ Въпросите относно правното положение на осигурителния посредник по чл. 123г КСО, както и относно правната същност и юридическата характеристика на договора между него и пенсионноосигурителното дружество изискват подробен правен анализ, който надхвърля предмета на настоящото изследване.

законодателно решение е да се избегне нелоялната конкуренция между пенсионноосигурителните дружества²², както и да не се упражнява натиск върху осигурените лица при избора на пенсионноосигурително дружество, с което да сключат осигурителен договор²³. В чл. 123г, ал. 5 КСО се съдържа важното негативно изискване, че работодателят не може да бъде осигурителен посредник на пенсионноосигурително дружество по отношение на своите работници и служители.

Правното качество на този осигурителен посредник възниква по силата на сключения договор между него и пенсионноосигурителното дружество. Последващото уведомяване на КФН и включването на осигурителните посредници и упълномощените лица в общия регистър на осигурителните посредници (вж. чл. 123г, ал. 7 и 8 КСО) не са предпоставки за възникване на вторичното правно качество „осигурителен посредник“. Изискването за уведомяване на държавния контролен орган и вписването в нарочен регистър са проява на изискването за ефективно регулиране и контрол върху дейността на пенсионноосигурителните дружества от страна на държавата (чл. 120б, ал. 1 КСО).

Обстоятелство, че правното качество на осигурителен посредник в случая възниква единствено по силата на договор очертава разликата между осигурителния посредник по чл. 123г КСО спрямо банката-попечител, инвестиционния посредник и инвестиционния консултант като осигурителни посредници в ДСО по отношение на правния механизъм за възникване на вторичното правно качество. Вече се посочи, че всяко пенсионноосигурително дружество по силата на императивните правни норми трябва да има банка-попечител, инвестиционен посредник и инвестиционен консултант. Но пенсионноосигурителното дружество не е задължено да има осигурителен посредник, чрез който да сключва осигурителни договори с осигурени лица или да се приемат заявления от осигурени лица. В чл. 123г, ал. 1 КСО това е изрично уредено чрез използването на израза „могат да сключват договори с осигурителни посредници“.

Осигурителният посредник по чл. 123г КСО посредничи между осигурителния орган – пенсионноосигурителното дружество и осигурено лице (или осигурител, друг осигурител, предприятие осигурител при допълнителното доброволно пенсионно осигуряване) при възникване на осигурителното правоотношение между тях – сключването на

---

²² Вж. изрично прогласеният принцип на лоялна конкуренция между пенсионноосигурителните дружества в чл.125, ал. 1, т. 6 и чл. 209, ал. 1, т. 6 КСО.

²³ Съгласно чл. 123г, ал. 3 КСО при осъществяване на дейността си осигурителните посредници и упълномощените лица трябва да спазват принципа на доброволността и добросъвестно да разясняват правата и задълженията по осигурителния договор, както и да пазят търговската тайна и търговския престиж на пенсионноосигурителните дружества.

осигурителен договор. В общата хипотеза, със сключването на осигурителния договор, респ. приемането на заявление за допълнително пенсионно осигуряване от името и за сметка на пенсионноосигурителното дружество, дейността по посредничество се изчерпва. В чл. 123г, ал. 2, *in fine* КСО е уредена възможността осигурителният посредник да извършва и други дейности по допълнително пенсионно осигуряване съгласно сключения с пенсионноосигурителното дружество договор. Законът не посочва какви могат са бъдат тези дейности – фактически и/или правни. Когато е договорена възможността за извършване на такива дейности, то тогава осигурителният посредник ще посредничи и при осъществяването (изпълнението) на осигурителното правоотношение между пенсионноосигурителното дружество и осигуреното лице (респ. други субекти), т.е. при реализацията на субективните права и изпълнението на юридическите задължения на субектите на осигурителното правоотношение.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. **Йосифов, Н.** Осигурително право. С.: Албатрос, 1997.
2. **Кацаров, Ив.** Обществено осигуряване на работниците и служителите. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1957.
3. **Мръчков, В.** Осигурително право. 2. осн. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2001.
4. **Мръчков, В.** Осигурително право. 5. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2010.
5. **Мръчков, В., А. Василев, И. Шотлеков, Е. Мингов.** Коментар на Кодекса за задължително обществено осигуряване. С.: ИК „Труд и право“, 2000.
6. **Радоилски, Л.** Трудово право на Народна република България. С.: ДИ „Наука и изкуство“, 1957.
7. **Социално осигуряване 2007.** Авторски колектив с ръководител Йордан Христосков. Под редакцията на Йордан Христосков. С.: ИК „Труд и право“, 2007.
8. **Средкова, Кр.** Осигурително право. 4. прераб. и доп. изд. С.: Сиби, 2012.
9. **Филипова, Т.** Правен режим на осигурителната каса. – Правна мисъл, XLIV, 2003, № 4, с. 18-30.